مانگەشەو رێبوارێکی غافڵ نیە..

● غفور صالح عبدالله ●

ئەو دەمـەی ئێمـە دەستمـان قەڵەمی گرت، لە پێش هەموو شتێکا خزمــەتی ئەدەبی نەتــەوە مانمــان لەبـەرچـاو بوو، هەر زوویش فریای ئەوە کەوتین کە بزانین ئەدەب هێندە نێوەندێکی پاکـژ و پیـرۆزە، هەربـۆیـەش کە نیـازی بڵاوکردنەوە لەلامان چەکــەرەی دەرێنــا، وامــانــدەزانــی توخنی میحــرابی پە رستگـایـەکی هەرە پیـرۆز دەکـەوین و، بە دەیـان تاوتۆکردن و دڵـەڕاوکێوە ئەو نووسینـەمـان بۆ رۆژنـامـەیەك دەنارد، هەرکە دەشمان نارد زوو بە زوویی پە نجەی پە ژیوانیمان دەگەزت. بریـا نەمناردبایە، ئەوساش دەیان مامۆستای خۆمان لەبەرچاوو بوو، تەنـانـەت لە رێگاو بانیش دا بەرێزەوە قسەمان لەگەڵ ئەو مامـۆستـایـانەدا دەکرد، هەستمان دەکرد کەسانێکی پیرۆزن و دەبێ بە دەیان شایەتمان و ئەستەغفیروڵاوە ئەگەر دەرفەتمانیش هەبووایە دەسنوێژمان دەگرت ئەوجا توخنیان دەکەوتین. بەڵام رۆژگــاری ئێستــای ئەدەبـەکـەشمــان وەکو دەیان رۆژگاریدی لێهاتووە، وەکو قسەیەکی نێوخەڵکی هەیە کە دەڵێ، گەورەو بچـووکی نەمـاوە، زانـاو نەزان لەیـەك جوداناکرێنەوە، پیاوی باش و پیــاوی قەڵب لەیــەك جودانـاکـرێنـە، کاری دیـزە بە دەرخــۆنــە کردن بووەتــە یاســایـەکی هاوچـەرخـانـەی ئەم سەردەمـەمـان. یاخود ناوێری بە کەسێك ئەگەر بەهەقیش بێ بڵێی بەریچاوت کلیپیوەیە. یاخود ڕای خۆت سەبارەت بە هێنــدێ هەڵــەی بچـــووکی کەســان دەربـڕی، ئیـدی کفـر ئەحمەدیو کفرت کردوە. ئێمە هەموو دەشزانین کە بە رەخنەو رەخنـەگـرتن هەڵـەکـانمـان چارەســەر دەکرێن، ئەم گرفتەش دەگـەڕێتـەوە بۆ ئەوە کە هەمـوو خۆمـان بە مامۆستا دەزانین و، کەس قوتــابی نیــەو کەسیش بە قۆنــاغی قوتـابیـەتیدا رەت نەبـووە. ئێمـە لێـرەدا لە تەوازووعـەوە ئەمـە ناڵێین کە تا ئێستا خۆمـان بە قوتـابی ئەم بوارە زانیـوە، ولە کارگەی ئەم پیشەیەدا شاگـردین، خۆشمـان بەرچـووکی هەموو گەورەو. بچووکێك دانـاوە چونکی لەگـەڵ هونـەرو کەلتووری نەتەوەکەمان خوای خۆمـان دا نیازمان پاکە ئەگەر سووژنیان لێ تێ نەچەماندبم، دەرزیم بەکەس دا رۆنەکردوە. چونکی بۆمان روون بوەتەوە بە پێی ئەزمـوونی مامـۆستـایـانی خۆمـان چ جیهـانی بن، یان خۆمـاڵی، کە دەبێ ئەدیبی راستـەقینـە ئاوهـا بێو، هەمیشـە چەکـی ئەو قەڵــەمـێکی بێغــەل وغەش و بە ئەدەب بێ، قەڵەمێکی دووڕوو نەبێ کە قەڵب بکاتە چاك وچاکیش بکاتە قەڵب: دەشبێ کەسـانی سادەی کۆمـەڵ لە نووسەرەکانمانەوە فێـر بن کە چۆن مامـەڵـە لەگـەڵ دۆست ودوژمن دا دەکـەن، چۆن رێــزی گەورە دەگــرن وچۆنیش زانـــاو نەزان لەیــەك جودادەکـەنـەوە. هەر بۆ نمـوونـەش لە بواری سەنعـەتکاریو پیشـەکانی ئابووریدا، تەماشا دەکەی وەستایەك چەنای چەن ساڵـە وەستـای پیشـەکـەیەتی، کەچی بەدەست شتێکی هەرە بچـووکـەوە گیـر دەخـواو، ناچـار پەنا دەباتە بەر شاگردەکەیو گیـروگرفتەکەی لێ حاڵی دەکا.. جالێرەش دا مەبەستمان ئەو نووسینـەیـە کە لەژمارە (١٥٧)ی گۆڤاری (بەیان)ی دلۆڤان دا بە ناونیشـانی (تـوانـج و پلار یا تەنگـوچـەڵـەمـەی چیـرۆك و چیـرۆکنـووس)وە بڵاوبـوەتەوە، کە تا ئێستا نە بە شاگردو نە بە وەستـایشـەوە ناوی نووسەرەکەیمان نەبیستووە. بێپاکانەو بێ ووردبـوونـەوە توانـج و پلاری گرتوەتە ئێمە جا زۆر لایەن هەن لیێــان بەگلەیم کە کە سانی ئاوهــا نە وەستـاو نە شاگــرد ڕێگــا دەدەن، بەنـارەواو قسـەهـەڵبـەستن ئامبازی ئەدیب و نووسەرە بێگـەردەکـانمـان ببن. بێئـەوەی ئەو ئەدیبانە ئەوانە بناسن و هێنـدەی نووکـە دەرزیەکیش زیانیان بۆیان هەبووبێ. کاتی خۆی کە گۆڤـاری بەیان ژمارە (١٤٨) دەرچوو، مامۆستایەکی دەســرۆ لە دەزگـای رۆشنبیـر و بڵاوکـردنـەوەی کوردی، داوای لێکردین کە ئەو ژمارەیە عەرز بکەین ڕای خۆمان سەبارەت بە چیــرۆکـەکـان دەربـڕین، جا بەوپێیـەو لەبـەرئـەوەی بواری درێژدادری لە عەرزکردن دا نیە، بە بۆچوونی خۆمان هێندەی لێمان هەڵکرانبوو، کورتە ڕایەکانی خومانمان خستنە بەرچاو،

بەرستەی چرپرپرورای بروسکە وبێ‌پێچ وپەناوماستاو ساردکردنەوە، هێندێ لەو چیرۆکانەمان عەرز کردبوون. کەچی لەوەتەی ژمارە تایبەتیەکەی گۆڤاری (الاقلام) بۆ چیرۆك دەرچووە، چەند کەسێك عەرزی کردون وراو بۆچوونی جیاجیایان دەربڕیوە بە سلبی بێ یان ئیجابی، تەنانەت هەشبوون لەو نووسینانەیاندا دەمارگرژی یان پێوە دیاربوون، کەچی تائێستە کەسیش خۆی لێڵ نەکردوە. بەڵام چەند کەسێك بەرامبەر نووسینەکەی من تووشی هەڵچوون دەمارگرژی هاتوون وبێ‌ئەوەی بزانن لە هەمووئان وزەمانێك دا کە ئەدەب هەروایەو هەرواش بووە، نەك تەشەر قسەهەڵبەستن وهێرش بردنە سەر، پاشان کەسانی دی هاتوون بەچاکی چوونەتە بنج وبنەوانەی ڕاستیەکانەوە، یاخود هەڵەکانی ئەو نووسەرەیان زانستیانە شی‌وچاك کروەتەوەو، نەك گاڵیان کردبێتە پەمو. بێ‌ئەوەی پەنایان بردبێتە بەزڕێگای جەوت وڤیزە بەدەرخۆنە کردن وبەقسەی بازاڕی‌ونازانستیانە ئامبازی قەڵەمەڕاست وبەئەمەکەکانیان بن. جا سەیر لەوەش دایە بنووسی (توانج وپلاریا..) هەر لە سەرەتاوە لەبەر پەلە پەل ودەمارگرژی‌ورق وکینە، لە پێشەکی‌یەکەیدا خۆی خستوەتە ناکۆکیەکی گەورەوەبا بزانین چ دەفەرموێ (ئەوەی ئەمەوێ ڕایگەیەنم تەنها ڕەت کردنەوەی (ئەوتۆپەڵە نووسینەی کاکی ڕەخنەتاشە)وبەس چونکی ئەوە ئیشی ئێمە نی‌یەو ئیشی ڕەخنەگرێکی بە ئینصافە) وجا ئەگەر ئیشی تۆ نیە ئەی بۆچی خۆت کردوەتە ڕەخنەچیەکی بێ‌ئینصافەی زەمانەو بەقسەی هەڵەوپەڵە هێندەی‌دی چیرۆکەکانت ترشاندوە کوردیش زوو گوتوویە (نان بۆ نانەواو گۆشت بۆ قەساب). لەوەتەی لە سەرەتای حەفتاکانەوە ڕۆژنامەو ئەدەبیاتی کورد هەڵی چاکی بۆ ڕەخساوە، نەدیومانەو نە بیستوویشمانە (تۆپەڵە نووسین)، (ڕەخنەتاش)، کەچی دەیان ئەدیب ناتەبایی ئەدەبیان هەبووەو لە بۆچوون دا جیاواز بوون، بەڵام بە مەوزوعیانەوە وەرامی یەکدیان داوەتەوەو نەچوونەتە قاڵبی قسەی حەشاماتی بازاڕی‌نا ڕەخنەوبێ‌پێزەوە. وادیاریشە ئەم (بنووسە) جیاوازی لە نێوان بازاڕی ئەدەب وبازاڕی وشەی‌لاوازدانەکا؟! . داوای ڕەخنەگری بەئینصاف دەکاو کەچی خۆی کردوەتە ڕەخنەچیەکی بێ‌ئینصاف و، وادەزانێ مانگەشەوچرای قوتیلکە نەوتینەو ڕێبوارێکی عاقڵە. لەو نووسینەی کە لە ژمارە (٧٤و ٧٥)ی پاشکۆی عێراق دا بڵاومان کردوونەتەوە، باسی ١٤ چیرۆك و ١٤ چیرۆکنووسمان کردوە، کە ئەوانە وەکو ناودیارن وبەڕاستی ئەزموون دارن، کەچی ئەوبرادەرە (بەئینصافە) تەنها بەرگری لە شەشیان کردوە. بەڵام چیرۆکنووسانی دیاری وەکو، حسێن عارف و، ڕەووف حەسەن وتایەر سالح سەعیدو عبدالله سەراج و اسماعیل ڕەسووڵ وئەحلام مەنسووری پشت گوێ خستوون و، کاك (عبد الله ئاگرین) یشی داوەتە بەر لێشاوی هورژم وگومان لێ کردن. ئەوەشی ئاشکرایە کە تا ئێستا (ئاگرین) دەسپاکترین ودڵسۆزترین وبڕێزترین نووسەری کوردە، کە هێندەی نووکە دەرزیەکیش عەلامەی ئیستفهامی لەسەر نیە. ئەنجا ئا لێرەدا من لەجیاتی کاك (عبدالله ئاگرین) داوا لەو (ڕەخنەگرە) دەکەم ئەو چیرۆکەی وەکو سەر ڕاستیەك بۆ قسەکانی خۆی ئەگەر بەتاویش بهێنایەتەوە، تاکو کاری خۆماڵی لەلای جەنابمان وجەنابانی‌دی‌دا (سووك بووایە). کوردیش هەر زوو گووتوویە

(تاریکی مانگەشەو سەر لەئێوارەوە دیارە). [illegible] یەکیش بۆ ڕاستی‌و ناڕاستیەکانی ئەو (ڕەخنەگرە) دەهێنینەوەو، مشتێکیش نموونەی خەروارێکە. ئەوەتا کە بەرگری لە چیرۆکی هاوار)ی کاك احمد محمد اسماعیل دەکاو دەڵێ (کاك غفور هەر بە زۆر سوار سەری ئەوچیرۆکەش بووە) وئەڵێ «نەی‌زانیوە یان نەیتوانیوە ڕەمزەکان تەوزیف بکاو دووبارەبونەوەی ڕەمزەکانی (ئەسپ)ە..» ئەگەر کەسێك مانای ئەمانەتی عیلم و ڕۆشنبیری نەزانی‌و لەلای نەبوو، دەسا چاوەنۆری ئەوەی لێ مەکە ڕاستگۆبێ، بۆدرۆوڕاستیش ئەونووسینەی خۆمان دەربارەی چیرۆکی (هاوار) وەکوخۆی دەیخەینە بەرچاوو بزانن چیمان نووسیوە (کاك احمد محمد اسماعیل یەکێکە لە چیرۆکنووسە ئەزمووندارەکان و، پتر لە چارەکە سەدەیەکە لەم بوارەدا دەنووسێ، تا ئێستاش چوار کۆمەڵە چیرۆکی هەیە.. بەڵام چیرۆکی هاوار جۆرە نوێ کردنەوەیەکە وەکو تەکنێك و زمانیش لەلای ئەم چیرۆکنووسە لە چاوچیرۆکەکانی تریدا، ئەگەرچیش لێرەدا دیسان ڕەمزی چیرۆکی (ئەسپ)ە کەی دووبارە دەکاتەوە. بەڵام هەر نەئێستا لە زۆربەی زۆری چیرۆکەکانی ژمارە تایبەتیەکە پوختەترەو پتر پێوەروپێوانەی چیرۆکی هونەری بەسەردا دەسەپێ).. ئیدی نازانم لە کوێ نووسیومانە (نەیزانیوە یان نەیتوانیوە). ئەگەریش باسی

دووبارەبوونەوەی رەمزی (ئەسپ)ەکەی کاك أحمدمان کردبێ ئەمەیان کەم کردنەوە نیە لە ئاستی چیرۆکەکە، ئەگەرچی بە نووسینەکەی ئەم (بنووسە)دا دەردەکەوێ کە چیرۆکی ئەسپ چیرۆکێکی سەرکەوتوو نەبوو بێ. ئەگەریش بێتو چەند چیرۆکێکی سەرکەوتووی کاك ئەحمەد دەسنیشان بکەین، بێگومان چیرۆکی (ئەسپ) یەکێکە لەو چیرۆکە سەرکەوتووانەی، کە کاتی خۆیشی ئەو چیرۆکەمان کردوەتە عەرەبی و لەگۆڤاری (الثقافة)دا بلاوبووتەوە. ئیدی نازانین، وادیاریشە قسە بەدەم هەلبەستنەوە دیاردەیەکی هاوچەرخانەیە لەلای ئەم جۆرە (بنووسانە). دیاویشە کە هەستانی خۆی لە چەقۆی تیژ دەسوێ. . ئەگەر کەسێك بەچاوێکی ووردبینەوە ئەو نووسینەمان بخوێنێتەوە لە ژمارە (٧٤و ٧٥) پاشکۆی عێراق دا ، بۆی روون دەبێتەوە کە ئێمە لەبەر خۆر سەرمان سپی نەکردوە هەروەکو کورد گوتوویە. تا (ناماقوولی) ئاوها بکەین و بەهەموو بچووکیەکی گەورەیی خۆمانەوە، خۆمان لە هاوشانی یەشار کەمال بدەین، گەرچیش یەشار کەمال لەپرێ نەبووەتە کوڕێ، کەچی نووسەری لەومندالتریش هەبوون کە چەندان خەلاتی جیهانی و نۆبلیان وەرگرتووە. ئەو برادەرە نووسیون کە گوایە تەنها من ویە شار کەمال ئەفسانەو داستانما بەکار هێناوە. کەچی منیش ئێمەشی ئەوەمان نووسیوەو باسی ئەوەمان کردوە، کە یەشار کەمال داستانی (ئینجە مەمەد)ی کردوەتە شاکارێك، کە خۆشمان خولە پینرەمان هەبووەو گازندەی ئەوەمان کردە، بۆ نووسەرەکانمان بەقەرەیدا نەچوون. . کاتی خۆیشی کە باسی چیرۆکی (دیدەنی) کاك مستەفا سالح کەریم مان کردبوو، وبزانن چیمان نووسیوە (بابەتی ئەو چیرۆکەی کاك مستەفا سالح کەریم زۆرجار دووبارەکراوەتەوە، چ لە چیرۆکی جیهانی و چ لە چیرۆکی عەرەبیش دا، بەلام مامەلەکردن لەگەل ئەوبابەتەدا لە نووسەرێکەوە بۆ نووسەرێکی دی دەگۆڕێ. .) ناونیشانەکەیش هەر بەناوی (چیرۆکی دیدەنی و بەراوردکردنێك)ەوە بوو، نەخوازەلا بەشێوەیەکی دی. هەروەها لە شوێنی دیی نووسینەکەدا نووسیومە: (ناشبێ وابزانرێ کە ئەم چیرۆکە دەقاو دەق لە چیرۆکی دی‌یەوە وەرگیراوە). . ئیدی کەسانی دی هاتن و بەجۆرێکی دی لە قەلەمیان دا ئەمەیان بۆخۆیان دەگەرێتەوەو، نووسینەکەی ئێمەش تەنها دەسنیشان کردنی ئەوخالە هاوبەشانە بوو لە هەردو چیرۆکەکەدا، هەمووش دەزانین لە قال و بەلا ئەدەبی بەراوردکاری هەبووە ئەو بنێ‌ین جارێکیان گووتی تووشی بڕادەرێکی ئەدیب بووم وتی: دەستت خۆشبێ و ئافەرین کە لە سەر فلانت نووسیوە، کەچی چووبووە لای فلانیش بەویشی گوتبوو دەستت خۆشبێ کەبەوجۆرە وەلامی فلانت دایەوە (واتا من). . هەر دوای بیستنی ئەم قسەیە گەلێ وەڕز بووم قەت خەیالی ئەوەم نەوەکرد کە برا ئەدیبەکانمان لە خەلکی هەرەمەی کۆمەل بەدتر بن. هەربۆیەش بریارمان دا ئەگەر سووژنمان پیانەکەن دەرزی بەکەس دا رۆنەکەین. . نووسەری (توانج وپلاریا. .) لەسەرتاپای نووسینەکەی‌دا بەناکۆکی زمانی پژاوە، واش دەردەکەوێ کە هەر بەناکۆکیش قومات کرابێ. دوای ئەوەی کۆلی هێرش و قسەی بێ‌جێ و رێ و تەشەری ناشیرین ئاراستە کردوین و ، نووسیویە (لەکۆتاییدا حەز ئەکەم مامۆستا غفور صالحی چیرۆکنووس دل گران نەبێت و ئەم چەند دێرەم بەدلێکی پاك لێ‌وەرگرێت). جا ئەمەیان رێگای هەقی لە کوێیە؟ ئایا نووسینێکی بەزم سازی فەریك ناگەیەنی؟ . . لەم سەردەمە جەنجالەش دا هەموو تەرازویەك لەنگ بووەو رەش و سپی لەیەك جیاناکرێنەوە قسەی ئەو برادەرەش ئەوەمان وەیاد دەخاتەوە، چۆن یەکێك چەقۆ بەسکی کەسێکی دی‌دا رۆکات و، دواجاریش پێ‌ی‌بلێ (ببوورە نەمزانی) هیچی بە هیچ ناکا. دەربارەی سەرجەمی نووسینەکەی ئەو رەخنەگرە هەر ئەوەندەمان پێ‌دەکرێ ئەم سەربردەیەی بۆبگێڕینەوە جارێکیان زانایەکی ئاینی بۆ نوێژکردن. بۆ مزگەوت دەچێ‌و، لە مزگەوت کابرایەکی رووتەلەی لێ پەیا دەبێ‌و پێ‌ی‌دەلێ، مامۆستا پالتۆکەت بەنوێژ نیە، ئەویش بێ سێ‌و دوو پالتۆکەی دادەکەنێ‌و بۆ نوێژکردن خۆی دەکا بە ژووری مزگەوت دا. کابرایەکی دیش ئاگای لەم سەربردەیە دەبێ، هەرکە زاناکە لە نوێژ دێتە دەرەوەو یەخەی دەگرێ‌و، پێ‌ی‌دەلێ زانایەکی مەزنی وەکو تۆ چۆن بەقسەی کابرایەکی نەزان دەکەی، ئەویش وەرامی دەداتەوەو دەلێ هەتا ئەوم حالی دەکرد کە پالتۆکەم بەنوێژە خۆشم وەکو ئەوم لێ‌دەهات. . ئەم سەربردەیەشمان بۆیە هێنایەوە کە دەبێ ئەو نووسەرانەی باوەریان بەخۆیان هەیە ئاوها لەگەل کەسانی بێ‌بڕوا وە وەدەنگ بێن،

* *